

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

Abriktolom a bontásból származó, öreg téglákat. Könnyen hozzájut mostanában az ember az ilyen áruhoz, lassan lebontják már az egész régi városrészt, s beépítik új, cifra palotákkal. Egy új közönséges téгла áráért, olyan silány minőségűért, amit pusztá kézzel szétmorzszolsz, négy öreg téglát vásárolhatsz. Igaz, ezt mielőtt fölhasználhatnád, meg kell tisztítani a rászáradt habarcsától. Ezzel vagyok elfoglalva. Mondhatom, nem könnyű munka. Már-már a kőtöréshez hasonlít. Mert az a habarcs, amit a régi mesterek, kőművesek használtak, úgy ráégett, összeforrott a téglával, hogy szekercével is alig lehet leválasztani, leverni róla. Közben azért szórakoztatja is az embert ez a munka. Abból a bontásból, öreg épületből, ahonnan ez a téглаhegy származik, az évtizedek folyamán, minden egyes javítás alkalmából más-más típusú, minőségű és méretű téгла került a falakba, a legtöbbször ott maradt a cégjelzés, a téglagyártulajdonos kezdőbetűi, továbbá ott maradt rajta a kőműves „keze nyomma”, egyiknek a habkönnyű, másiknak a kővé keményedett habarcsa; munka közben elmélázhat az ember az egykori téglák ilyen vagy olyan minőségéről, mert az egyik peng, mint a legkeményebb gránit, a másik puha, lágy hangot ad, ha ráütsz, mintha nem is agyagból égették volna, csak úgy nagyjából homokból összegyúrták. De vajon minket, téглаégetőket, kőműveseket, államfőket, tudós doktorokat, csibészeket nem különbözőképpen és különböző anyagokból és agyagokból gyúrtak-e? Az első emberpárt hite szerint kiváló agyagból gyúrta a Teremtő, nem-sokára azonban kiderült, hogy az agyagba porladó részecskék kerültek.

Aztán abriktolás közben egyéb dolgokról is elmereng az ember, többek között az értelmes, a hasznos meg az értelmetlen, haszontalan munkáról. Amit most csinálok, abban a meggyőződésben csinálom, hogy nemcsak értelmes, de hasznos is: hiszen a megtisztított téglából falat emelnek, talán házfalat vagy kerítésfalat, ami valakiknek a hasznára válik, érdemes tehát csinálnom azt, amit csinálok, s ennek a tudata hajtómotorja a kedvemnek, nem vagyok egészen haszontalan, ha meg is öregedtem, ha az erőm fogytán, ne neked, te kőkemény malter, lefejtelek a fölhasználható anyagról! Még akkor is, ha szikrát vet rajtad a kisbaltám éle . . . Voltak azonban kötőrők, akik úgyszintén hasznos munkát végeztek a régmúltban, bár nekik maguknak semmi hasznuk nem származott belőle, mert rabszolgáknak születtek. A piramisok, az arénák, az akvaduktok azért fölépültek. Lerakták a római utak alapjait, megásták a Volga–Moszkva-csatornát, hegyeket fordítottak ki sarkukból, és folyókat térítettek el sok-sok jajszó és korbáccsattogatás közepette. Akadt ugyan az elmúlt évezredekben, de akár még a múlt évszázadban is olyan rabszolgamunka, amelynek a lélek megölésén kívül semmitelen más célja nem volt. Egy szigeten követ törettek a rabokkal. Nem azért, hogy ezekből a kövekből piramist, palotákat, utakat építsenek, mégcsak azért sem, hogy a nagyobb darabokat kisebbekre törjék, nem. Annak a munkának nem volt semmi értelme, mert az összetört köveket semmire se használták. Ha értelme nem is, célja azért volt. Hogy amintképpen a rabok a köveket, azonképpen a rabtartók a rabokat törjék össze a teljesen céltalan, haszontalan munkával.

Miközben eme magasröptű gondolatok cikáznak a fejemben, valahonnan fönről, a domboldali csalitban megszólal egy tiszta gyerekhang. Egy olyan kisgyereké, aki most van abban a korban, amikor az emberfia szavakat sajátít el, ismereteket, tapasztalatokat gyűjt a világról, amikor ezeket a szavakat boldogan ismétlgeti, a világról szerzett ismereteit a meggyőződés hitével és erejével tolmácsolja a mamának, apának, füvecskének, bogárkának, napocskának, annak az eleven és szép világnak – neki még valóban szép ez a világ –, amelyet apródonként, naponta birtokba vesz. Mert tudod, mama? . . . – és mondja, mondja, amit a mamának bizony tudnia illik. Be nem áll kicsi szájacskája. Egy ilyen dallammal telített gyerekhang jut le hozzám ide a „kötörőbe”, s egyszerűen megtelik vele a szívem, boldoggá tesz. Nincs az a szép madárhang,

fülemüle- vagy rigóénekek, amely ebben a pillanatban versenyre tudna kelni vele. Hallgatva arra fülelek, vajon melyik nyelven győzőgeti a kicsi a közvetlen hallgatóját ott fönt a bozótosban, de nem tudom kiszűrni külön-külön a szavakat, mert ezek egybeolvadnak, mint egy zenemű akkordjai. Melyik nyelven győzőgeti az apukáját vagy a nagymamáját, hogy tudod?, a levelecske most azért reszket az ágon, mert fázik! A dalt majd később tanulja meg: Reszket a bokor, mert madárka szállott rá . . . Ha megtanulja. Vagy egy hasonló szerb dalt. Mert az egybetorlódó hangokból – a távolság miatt – nem derül ki, hogy magyar-e vagy szerb, esetleg szlovák a kis énekes, csak az, hogy kisgyerek még, akiből, ha felnő, lehet kőtörő vagy betörő, tűzoltó vagy katona, sintér vagy érsebész, koldus vagy királyfi, hóhér vagy áldozat, minden lehet belőle, miután elveszti ezt a gyermeki ártatlanságát, ezt az utánozhatatlan kisgyermek hangját, amelyet még a lánglelkű zeneköltőknek sem sikerült lekottázniuk, jóllehet folytak már kísérletek arra, hogy bizonyos folyók, például a Moldva, vagy madarak, például a pacsirta zúgását, trillázását hangjegyekbe szedjék. Talán egyik se kelt akkora visszhangot a szívekben, mint amilyet most ez a kisemberke fúj a világról frissen szerzett benyomásáról. Az „értetlen” felnőttek fülébe.

Hallgatom ezt a felhőtlen muzsikát s elfelejtem, hogy sűrű téglapor-felhő pora meg verejtek sója-sava csípi a szememet . . . Nem igaz, hogy hóhér lesz a „dalnokból”, ha felnő, de áldozat se legyen belőle! Érje meg a nagyapakort, ha fiúcska, vagy a nagyanyakort, ha leányka, és érjen fel majd az ő szívéig is ez a fajta muzsika!

*

Gyakran megállít egy aszfaltból, kőrésből kibújtt, fölemelkedő növény. A magját a szél idesodorta, egy reménytelen betonhasadékba szorult bele, de miután ott kicsirázott, meggyökeredett, semmit se törődve a mostoha körülményekkel, növekedni kezdett, mert élni akart, olykor még virágot is hozott, magvat érlelt, amit aztán a szél vagy egy arra tévedt madár széthordott, hogy valahol új élet sarjadjon belőle. Kint a földéken, a mezőkön, az erdőben észre se vesszük, hiszen a természetes helyén fordul elő nagy tömegben, egy tömbben látható a többi kikericcselel, porcfüvel, fasurjával. Itt a város kőrengetegében, az aszfalt réseiből előbújt kukoricaszár csodálatot s egyszersmind részvétet ébreszt

bennem, mert egyrészt a legmostohább körülmények között is a megkapaszkodást, az élniakarást, már-már hősie kiállást, tartást példázta, másrészt az állandó veszélyérzetet, a szorongást, a kiszolgáltatottságot, a szórványsortot juttatja eszembe. Jelenvalóságával mégis arra tanít, hogy a lelegehetlenebb, a legnehezebb körülmények között is meg kell ragadni az élethez való jogunkat, mert ez az elsődleges és mindenekfelett álló isteni parancs. Az a betonrészből előbújó akácfaajtás, ha életben marad, növekedve szétfeszíti saját maga börtönét. Egyszer talán a föld arcáról lehullik a ráerőszakolt betonpáncél: a példamutató városi platanok és jegenyék erős, életerős gyökerei elszántan dolgoznak a mesterséges kőpáncél alatt, egyszer még nemcsak ezt, egész városrengeteget vetnek le magukról, hogy a civilizációs bilincsek helyett újra visszatérjen a földre az élet diadala és csodája. A költővel vallom: meg kell tanulni itt a fák kimondhatatlan tetteit . . .

*

Bagdadban az amerikai helytartó biztosítja Irak népét (népeit), hogy abban az új kormányban, amely a fölszabadulás – megszállás nyomán jön létre, a vezető szerep az irakiak kezébe kerül. Hasonló kijelentést talán még Sztálin szájából se hallott a világ. Például olyat, hogy a magyar kormány a szovjetek által fölszabadított – megszállt országban vezető szerephez fog jutni. Ilyesmit csak egy korlátlan helytartó jelenthet ki. Sztálin ugyan a második világháború után a saját érdekszférája alá került területeken korlátlan, minimum meghatározó uralkodó volt, de annyira ostoba mégse volt, mint a jelenlegi iraki helytartó. De ha ostoba, ha nem a szerencsétlen, kijelentése félreérthetetlenül utal arra, hogy az új bagdadi kormány – annak ellenére, hogy a vezető szerep az ő kezében lesz az országban – úgy táncol majd, ahogyan a helytartó hazájában húzzák. Vagy talán nem ez a természetes? Mintha nem afelé haladna a világ, hogy úgy kell táncolnia, ahogyan a Fehér Házban húzzák? Lassan oda jutunk, hogy ezen nem is illik már csodálkozni. Hiszen a népi bölcsesség is azt tartja, hogy mindig az erősebb kutya csinálja azt, ami az erősebb joga. Ez idő szerint mintha egyetlen erős kutya létezne csak. A kétpólusú világból a Szovjetunió dicsstelen összeomlása után egypólusú lett, ahogyan ezt gyakran hangoztatják a szakértők. Kialakulóban van ugyan egy új európai közösség is, amit nem a legnagyobb és leg-

nyíltabb rokonszenvvel figyel a tengeren túli konkurencia, mert alig lát garanciát abban, hogy idevezényelheti helytartóját, aki biztosítaná az európai kormányzatot a vezető szerephez való jutáshoz a saját uniójában. A helytartó, akárcsak Bagdadban, megtartaná magának a mellékszereplő-státust, tartózkodna a nyilvánosságtól, szigorúan a kulisszák mögül irányítaná a dolgokat és a vezető szereppel felruházott kormányt. Valamikor kételkedve fogadtuk az ígét, miszerint Amerika a korlátlan lehetőségek hazája. Be kell végre látnunk, hogy csakugyan az. Már elérte, hogy gyorsétkezdéin keresztül etesse az egész világot, helytartói által pedig irányítsa a szabad országok szabad kormányait. Rászedi, jószerivel rákényszeríti ezeket a szabad kormányokat olyan szerződések aláírására, miszerint a saját háborús bűnösei felett, ha netán mégis akadnának ilyenek, nem ítélkezhet nemzetközi bíróság, csakis ők maguk, a korlátlan önteltség egyedül jogos hordozói. Lásd, mennyei Urunk, hová gőgösülhet a korlátlanság, ha saját hazájukban vezető szerephez juttatják a megszállók, a helytartók jóváhagyásával kinevezett kormányokat!

*

Hiába keresem a *deszk* magyar megfelelőjét az idegen szavak szótárában, a kollégáim se tudnak fölvilágosítani, akik velem együtt fél életüket egy ilyen hodályban töltötték el. Tulajdonképpen egy „korszerű” hodályról van szó, ahol juhok helyett újságírók nyüzsögnek nehéz napi munkájukat végezve. Az angol újdondászoknál ez még csak egy asztal volt, a szerkesztő asztala, ahová a slapajok leadták napi, friss remekműveiket. Mire elérkezett hozzánk, egy hatalmas istállóvá terebélyesedett sok-sok szerkesztői asztallal, hiszen minden rovatnak külön asztala volt, s még azon túl is jó néhány. Kezdő koromban egy piciny szobában voltunk összezsúfolva, de csak addig, míg be nem toppant a szerkesztő, aki annyifelé ugrasztott szét bennünket, ahányan voltunk. „Mit rontjátok itt bent a levegőt, menjetek ki az életbe!” – rivallt ránk, és tökéletesen igaza volt. Évek múltán aztán mi is átkerültünk a deszkbe. Egy tágas, nagy terem, tele eleven nyüzsgéssel. Századnyi kolléga! Ott néha csakugyan úgy érezhette magát az ember, mint egy hatalom, a „hetedik hatalom” fölkent bajnoka. Olykor ültetett is ránk a valódi hatalom olyan főszerkesztőt, aki egyenesen tábornoknak képzelte ma-

gát . . . Jómagam hosszú éveken át rontottam a levegőt ebben a nemcsak tollat, de gerincet is próbáló hodályban, szerencsémre olyan beosztásban, hogy többet lehettem kint az „életben”, mint a deszk falain belül. Nyugdíjas korom óta napjában megfordulok benne. Legújabban, ahogy benyitok, minduntalan ugyanaz az orwelli kép fogad. Zsúfolt asztalok, az asztalokon még zsúfoltabb összevisszaságban számítógépek, valóságos számítógéperdő, minden gép előtt egy-egy ifjú kolléga görnyed, könyököl, homlokán a nehéz szülés párájával, felhőjével. Ezt azonban bizonyára csak én látom így, én, akinek még a gépirást se föltétlenül kellett elsajátítania ahhoz, hogy újságíró legyek; én, akit ittfelejtettek a szakma kőkorszakából. A maiakat ez a számítógépekkel túlzúfolt deszk nem emlékezteti hodályra, talán ezt a poros, avas kifejezést nem is birtokolják már, hiszen ők, munka közben ugyan még az anyanyelv nyűgét szenvedik, már a *lingua franca* gyermekei, egy merőben új világé, ahol nem csupán a szerkesztőségek és a szerkesztőségi szobák válaszfalai tűnnek el, hanem minden válaszfal leomlik, hogy ne legyen többé külön Tér és külön Idő, csupán egyetlen Napkelte és Napnyugta lesz minden tér és idő felett s egyetlen, az egész földkerekségre kiterjedő deszk, ahol megszületik az első igazi világlap, s attól a pillanattól fogva ez fölöslegessé teszi az összes helyi jellegű kiadványokat.

Ám meglehet, hogy mindez csak az én rémálmom, mert teljesen az agyamra ment az orwelli év Kafkástul. Vagy az attól való félelmem, irtózatom, miszerint a közelmúlt himnusza nem váltotta be ígérését – „nemzetközivé léssen holnapra a világ” –, beváltja majd ez a század, ha véglegesen – és végzetesen – megtagadja a Mindenség parancsát. S megteremti magának azt a hatalmas deszket, amelynek közvéleményformáló ereje behálózza és uralja az egész világot.

Mondod. Mondod, mert valami mintha nem hagyna nyugton. Talán, hogy nem egészen tiszta a lelkiismereted. Avagy sohase fordult elő veled abban a régi deszkben, midőn a papír fölé görnyedve válogatni kezdted a leírandó jelzők között? Nem a „szép” és „rút” jelzők között, hanem hogy melyik tetszene jobban nem neked, magadnak, hanem a „fogyasztóidnak”, a főnöködnek, legfőképpen pedig az eltartó hatalomnak. Ezért mondogod? Ezért is. Mert még maradt kegyelmi időd, hogy elmondhatod.